

Образ жінки-стойка в австралійській художній прозі в лінгвокогнітивному висвітленні

О. А. Макарова

Херсонський державний університет, Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: aleksandra.mak29@gmail.com

Paper received 25.03.18; Accepted for publication 29.03.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-159VI46-10>

Анотація. Дослідження присвячено визначенню специфіки образу жінки-стойка в австралійській художній прозі в лінгвокогнітивному висвітленні, встановленню лінгвокогнітивних механізмів, задіяних у формуванні зазначеного образу. Основою дослідження слугує розроблена в когнітивній поетиці на основі положень когнітивної лінгвістики теорія словесного поетичного образу.

Ключові слова: австралійська проза, художній образ, образ жінки, жінка-стойка, лінгвокогнітивні механізми.

Дослідження присвячено визначенню специфіки образу жінки-стойка в австралійській художній прозі в лінгвокогнітивному висвітленні, встановленню лінгвокогнітивних механізмів, задіяних у формуванні зазначеного образу. Основою дослідження слугує розроблена в когнітивній поетиці на основі положень когнітивної лінгвістики теорія словесного поетичного образу [2]. Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень у когнітивному вимірі, що має на меті розкриття механізмів взаємодії мови та мислення, зокрема у процесі конструювання образу жінки-стойка в австралійській художній прозі. Окреслення характеру взаємодії між різними видами художнього мислення та способами їхнього втілення в тексті сприятиме подальшому розвитку теорії образності, яка активно описується в працях багатьох вчених: М. Freeman, М. Johnson, G. Lakoff, M. Turner, Z. Kovecses, G. Fauconnier, Л.І. Белехової, С.А. Андреевої, Л.В. Димитренко, С.О. Хахалової, Н.А.Чес, О.Й. Філіпчик, Н.В. Ярової. Актуальності дослідженню додає й той факт, що воно здійснюється на теренах лінгвокультурологічного підходу до образу жінки. Цей підхід представлений у працях В. І. Карасика, Е. А. Ярмахової, О. А. Дмитрієвої, Л. П. Селіверстової, А. Ю. Коровиної, В. В. Дерев'янського, І. А. Мурзінової та ін. і пов'язаний з моделюванням лінгвокультурних типажів.

Кінець XIX - початок XX століття характеризується активністю жінок на всіх рівнях діяльності суспільства. Слід зазначити, що така активна позиція призвела до певних результатів: жінкам вдалося домогтися значних змін «у правовій системі щодо цивільного шлюбу, розлучення, в питаннях захисту материнства і дитинства, трудового та сімейного права, тобто фактично повної рівноправності з чоловіками» [4, с.19].

Жінка в Австралії сьогодні дуже часто годувальник сім'ї. Це обумовлено декількома обставинами. Одна з них – зміна характеру праці. Фізична, «чоловіча» сила має все менше значення. Вивчені дослідження засвідчують, що дівчата / жінки входять в сферу ділової активності швидше і охочіше, ніж молоді люди / чоловіки, наприклад в сферу домашнього господарства, що вважається суто жіночою [5, с.119]. Таким чином, відбувається затвердження чоловічого зразка поведінки для жінок, що закономірно відображається й у художній літературі шляхом формування образу жінки-стойка.

Загалом образ характеризуємо як естетичну категорію, яка характеризує особливий, притаманний мистецтву спосіб відтворення сформованого фантазією письменника уявного світу до певної міри співвідносним з реальним світом читача на рівні суспільних, культурних, історичних, психологічних, інших явищ.

Слідом за Л.І. Белеховою, художній образ ми розуміємо як триєдність передконцептуальної, концептуальної та вербальної іпостасі, для усвідомлення його концептуальної іпостасі проводимо реконструкцію концептуальних схем, що лежать у підґрунті словесних образів, які актуалізують художній образ жінки. Словесний образ визначається як відрізок мовлення, що несе образну інформацію, значення якої не є еквівалентним значенню окремо взятих елементів цього відрізка [2, с. 30].

Передконцептуальна іпостась словесного образу – це його глибинний смисл, що вилучається через аналіз образ-схем архетипів і базових концептів. Образ-схеми – це когнітивні моделі, які опрідметнені у семантиці номінативних одиниць художнього тексту [7].

Концептуальна іпостась словесного образу – це внутрішньоформний образ, структурований концептуальними схемами, які вилучаються чи реконструюються шляхом концептуального аналізу складників царини мети і джерела образу на основі теорії концептуальної метафори [2, с.34].

Вербальна іпостась образу є втіленням його передконцептуальної й концептуальної структури в словесну тканину тексту шляхом різних лінгвокогнітивних операцій і процедур, серед яких конструктивно-творче мапування є вездучим [2, с.36].

Натомість *лінгвокультурний типаж* є узагальненим типом особистості, що виділяється за соціально-значущими параметрами в межах певного соціально-етнічного суспільства, що має певні характеристики і впізнається носіями конкретної етно- або соціокультури за специфічними характеристиками вербальної і невербальної поведінки [3, с.20]. Лінгвокультурний типаж може робити істотний вплив на поведінку представників відповідної культури. Відмінною особливістю терміна «лінгвокультурний типаж» є те, що він акцентує увагу на культурно-діагностичній значущості типізованої особистості для розуміння культури і на вивчення цієї особистості з позицій лінгвістики [3, с.22].

В. І. Карасик розглядає основні характеристики поведінки (в тому числі і мовної) лінгвокультурного типу через призму мовної свідомості представників соціуму, при цьому вчений робить акцент на ціннісних характеристиках типу, ставлячи на чільне місце ставлення представників соціуму до досліджуваного типу особистості. Тобто, вивчення лінгвокультурного типу – один з підходів до вивчення мовної особистості, особливістю якого є встановлення ціннісної значущості цього типу особистості в культурі соціуму. Комплексне дослідження типу здійснюється за рахунок вивчення колективної свідомості (колективної мовної особистості) носіїв тієї чи іншої лінгвокультури. При цьому при моделюванні деяких типажів мовні характеристики можуть виявитися нерелевантними. Опис мовних характеристик типу – це лише один з безлічі аспектів, що характеризують лінгвокультурний типаж, багатовимірний феномен в лінгвокультурі.

З точки зору лінгвоконцептології, лінгвокультурний типаж, як ментальним утворенням, є різновидом концепту, змістом якого є типізована особистість [3, с.25]. Таким чином, лінгвокультурні типажі можна віднести до числа предметних концептів.

У змісті концепту В. І. Карасик виділяє три основні складові: понятійну, образну і ціннісну. Понятійна сторона концепту - це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, порівняльні характеристики цього концепту по відношенню до того чи іншого ряду концептів. Образна сторона - це зорові, слухові, тактильні, смакові характеристики предметів, явищ, подій, які в тому чи іншому вигляді відображені в нашій свідомості. Ціннісна сторона концепту характеризує важливість цього утворення, як для індивідуума, так і для колективу [3, с. 154]. Такі ж складові можна виділити і у лінгвокультурних типажах.

Присутність понятійної, образної та, найважливіше, ціннісної складових характеризує лінгвокультурний типаж як концепт типізованої особистості. Акцентуація ціннісного елемента відрізняє лінгвокультурний концепт від інших ментальних одиниць, використовуваних в різних областях науки (наприклад, фрейм, поняття, когнітивний концепт, сценарій, скрипт, образ, архетип і т.п.). Центром концепту завжди є цінність, оскільки концепт служить дослідженню культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип. Отже, лінгвокультурний типаж жінки – узагальнені образи особистостей, чия поведінка і чії ціннісні орієнтації істотно впливають на лінгвокультуру в цілому і є показниками етнічної та соціальної своєрідності суспільства.

Матеріал дослідження дозволяє стверджувати, що чоловіча норма поведінки, реалізована в жінці, надає їй позитивну конотацію, що підкреслює її сильний характер. У багатьох легендах дуже точно зображується пихатість і непокірність жінок, гідно конкурували з чоловіками.

Як показав аналіз матеріалу, домінуюча роль елементів чоловічої культури (чоловічого світобачення, оцінковості, авторських позицій) не виключає присутності в австралійській картині світу жіночого «голосу» і жіночого світовідчуття. У всіх представлених

прикладів відхилення від загальноприйнятих стереотипів не заважає сприймати жінку в позитивному світлі, що, тим не менш, тільки підсилює детермінацію андроцентричності спрямованості австралійської картини світу.

В австралійській міфології відомо багато сильних персонажів жіночої статі, з якими пов'язували уявлення про певні сили природи, явища та образи. Люди вірили у богинь, що берегли гармонію світу, приносили красу, тепло і світло. Кожна з них відповідала за певні процеси і втілювала образ одного з найважливіших аспектів буття:

For a moment she said nothing, her hands gripping the chair arms hard; then she began to relax, and opened her eyes. They glittered in the lamplight redly, but not with tears; with something harder, more brilliant. He caught his breath, felt fear. She looked like a spider [9].

У наведеному прикладі автор підкреслює, що кмітливість Меггі у тому, що вона подолала слабкості жінки (*not with tears*). Екстраполюючи положення праці Л.І.Белехової щодо триєдності художнього образу, вважаємо, що образ жінки-стоїка актуалізується в приєднанні словосполучення *not with tears* як його вербальна іпостась, натомість передконцептуальна іпостась реконструюється через концептуальну модель TEAR IS WEAKNESS. Авторка роману «Ті, що співають у тернії» підкреслює, що в Меггі немає сліз, тим самим створюючи образ сильної жінки, жінки-стоїка. Надалі К.Маккалоу продовжує *with something harder, more brilliant*, використовуючи прикметники у вищому порівняльному ступені (*harder, more brilliant*) авторка підводить читача до «кульмінації» образу сильної жінки – *She looked like a spider*. Авторка порівнює жінку з павуком *She looked like a spider*, тим самим підкреслюючи її силу та наділяючи особливими якостями, оскільки згідно з Австралійською міфологією павук є творцем Всесвіту і йому належить влада.

Під гнітом життєвих випробувань Меггі стала справжнім стоїком, мужньо переносить всі негаради. Члени сім'ї її навчилися стримувати свої почуття, таке їхнє виховання. У важких сімейних обставинах Меггі подорослішала дуже рано та перетворилась у жінку-стоїка, образ якої об'єктивується в епіграфі до роману:

There is a legend about a bird which sings just once in its life, more sweetly than any other creature on the face of the earth. From the moment it leaves the nest it searches for a thorn tree, and does not rest until it has found one. Then, singing among the savage branches, it impales itself upon the longest, sharpest spine. And, dying, it rises above its own agony to outcarol the lark and the nightingale. One superlative song, existence the price. But the whole world stills to listen, and God in His heaven smiles. For the best is only bought at the cost of great pain... Or so says the legend.

Так, загальний іменник *a thorn tree* є уособленням проблем та складнощів у житті людини. Цей образ реконструюємо за допомогою концептуальної схеми THORN IS PAIN. Авторка підкреслює, що не дивлячись на біль пташка співає *But the whole world stills to listen, and God in His heaven smiles*, отже проявляється жага до життя та подолання труднощів. Пташка –

це Меггі, головна героїня роману К.Маккілоу «Ті, що співають у тернії», була щасливою, хоча б мить, стійко боролася за своє щастя.

Образ пташки неодноразово зустрічається в романі як символ самопожертви та витривалості заради щасливої миті:

The bird with the thorn in its breast, it follow an immunatable law; it is driven by it knows not what to impale itself, and die singing. At the very instant the thorn enters there is no awareness in it of the dying to come; it simply sings and sings until there is not the life left to utter another note. But we, when we put the thorns in our breasts, we know. We understand. And still we do it. Still we do it.

На відміну від пташки сильна жінка знає ціну своєму щастю, про що йдеться в романі:

We can know what we do wrong even before we do it, but self-knowledge can't affect or change the outcome, can it? Everyone singing his own little song, convinced it's the most wonderful song the world has ever heard. Don't you see? We create our own thorns, and never stop to count the cost. All we can do is suffer the pain, and tell ourselves it was well worth it.

Отже, інтерпретуємо образ жінки-стоїка як той, який актуалізується в лексемі **bird (WOMAN IS BIRD)**, натомість образ кохання – в лексемі **thorn (LOVE IS THORN)**.

Створюючи образ жінки-стоїка австралійські письменники зверталися до теми материнства, адже саме воно доводить неймовірну силу жінки. Одне з головних місць в австралійській культурі відводиться Великій Богині-Матері — жіночому началу родючості, в якому відображається уявлення про відтворюючі функції Землі, жінки, Природи. Культ матері, який в австралійців пов'язується з обожнюванням землі, став основою етнічної домінанти австралійського національного характеру.

Жіноче і чоловіче в австралійській лінгвокультурі – це швидше за все принципи, символ протилежних сил в повсякденній свідомості, які реалізуються в образах жінки і чоловіка, в міфологічній свідомості – в образах жіночого і чоловічого.

Материнство є розуміння, що душа дитини – це самостійна душа, яка б вимагала тільки допомоги, а не нав'язування думки і тим більше диктату. Зречення жінки, яка народила дитину від самої себе є усвідомлення і прийняття окремо душі дитини, виконання свого завдання в цьому світі. Міф материнства є основою побудови не тільки відносин батьків і дітей. Це основа побудови відносин між людьми в позиціях

батьків і дитини. К. Юнг виділяє подвійну природу міфів про матір: з одного боку вона любляча, яка піклується про зростання і родючості, з іншого боку, страшна, таємна, загадкова, що поглинає, отруйна.

Описуючи сильну жінку, австралійські автори нерідко наділяють її рисами сміливості та кмітливості: *The gaunt, sun-browned bushwoman dashes from the kitchen, snatches her baby from the ground, holds it on her left hip, and reaches for a stick....*

She thinks how she fought a flood during her husband's absence. She stood for hours in the drenching downpour, and dug an overflow gutter to save the dame across the creek. ...

She also fights the crows and eagles that have designs on her chickens. The plan of campaign is very original [8].

Дуже часто образ жінки-стоїка формується у творах, де описується відсутність чоловіка, жінка залишається дома з дітьми та змушена вирішувати «чоловічі» питання. Так, наприклад, як у вищенаведеному фрагменті оповідання Г.Лоуренса.

Австралійські міфи про Велику Матір – це міфи про жіноче начало світу, що представляють об'єктивну істину природи, втілює в образах жінки-матері, богині, жриці. Жінка виступає як Аніма (Душа) і як духовний провідник. Основне завдання жінки-матері – це створення умов для духовного розвитку тих, кого вона народила, за кого взяла відповідальність, з ким близька.

В австралійській художній мовній картині світу намітилася тенденція до паритетності чоловіків і жінок в тому плані, що жінки, які мають чоловічі якості, оцінюються позитивно.

Одним з когнітивних класифікаторів, що детермінують концептуальний образ жінки-стоїка в австралійській художній картині світу, є материнство. Домінантними екстернальними константами жіночих образів виступають – їх оціночно-естетичні характеристики, з становленням (дорослішанням) жінки змінюються і розширюються її сутнісні і соціально-вікові детермінанти і, відповідно, корпус мовних засобів, що характеризують її, стає різноманітніше. Характерологічні ознаки внутрішнього світу образів жінок-стоїків в індивідуально-авторській картині австралійських авторів базуються, переважно, на їх морально-етичних, ментально-інтелектуальних і емоційно-психологічних якостях, які виступають, закономірним чином, когнітивними класифікаторами вербалізованого психологічного портрета жіночих образів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания [Текст] / Ю. Д. Апресян // Избранные труды. Т. 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. - М., 1995. - С. 317-354.
2. Белехова Л. Словесный образ в американской поэзии: лингвокогнитивный аспект. - М.: ООО "Звездапад", 2004. - 376 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
4. Крашенинникова Н., Жидкова О. История государства и права зарубежных стран [Текст]. / Н. Крашенинникова, О. Жидкова. М., 1998. – 480 с.
5. Скутнева С. В. Тендерные аспекты жизненного самоопределения молодежи: дис. . канд. филол. наук Текст. / С. В. Скутнева. – Тольятти, 2004. – С. 119.
6. Croft W. Cognitive Linguistics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
7. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind [Text] / G. Lakoff. - Chicago: University of Chicago Press, 1987.
8. Lawson H. The Drover's Wife [Режим доступу] – <https://belvoir.com.au/productions/the-drovers-wife/>
9. McCullough C. The Thorn Birds. Mass Market Paperback, Avon Books, - 1978. – 692p.

REFERENCES

1. Apresyan Y. D. The image of Man in language: the probe of systemic description [Text]/ Apresyan Y. D.// Collected Works. T.2. Integral description of language and systemic lexicography. – M., 1995. – P.317-354.
2. Belekhova L.I. Slovesnyi obraz v amerikanskyi poezii: lingvokognitivnyi aspekt [Verbal image in American poetry: linguistic and cognitive perspective]. – M.: OOO “Zvezdopad”, 2004. – 376 s.
3. Karaik V.I. Yazykovoj krug: lichnost, koncepty, discours [Language sphere: personality, concepts, discourse] – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 s.
4. Krashennikova N., Zhidkova O. History of State and Law of foreign countries [Text] / Krashennikova N., Zhidkova O. – M., 1998. – 480 p.
5. Skutneva S.V. Gender aspects of life course of youth : PhD Thesis. / Skutneva S.V. – Toliatti, 2004. – P.119.

The image of Stoic Woman in Australian literary prose in linguocognitive perspective

O. A. Makarova

Abstract. The research is devoted to the definition of the specific character of the Stoic woman in the Australian prose in linguocognitive perspective, to the defining of linguocognitive mechanisms involved in the formation of the image. The basis of the study is the theory of verbal poetic image developed in cognitive poetry on the basis of the positions of cognitive linguistics. The relevance of the article is determined by the general orientation of linguistic research in a cognitive dimension, which aims to reveal mechanisms for the interaction of language and thinking, in particular, in the process of constructing the image of Stoic woman in Australian prose.

Keywords: *Australian prose, image, Image of Stoic woman, linguocognitive mechanisms.*

Образ женщины-стойка в австралийской художественной прозе в лингвокогнитивном ключе

А. А. Макарова

Аннотация. Исследование посвящено определению специфики образа женщины-стойка в австралийской художественной прозе в лингвокогнитивном освещении, установлению лингвокогнитивных механизмов, задействованных в формировании указанного образа. Основой исследования служит разработанная в когнитивной поэтике на основе положений когнитивной лингвистики теория словесного поэтического образа. Актуальность статьи обусловлена общей направленностью лингвистических исследований в когнитивном измерении, что имеет целью раскрытие механизмов взаимодействия языка и мышления, в частности в процессе конструирования образа женщины-стойка в австралийской художественной прозе.

Ключевые слова: *австралийская проза, художественный образ, образ женщины, женщина-стойка, лингвокогнитивный механизмы.*